

Wereldverbeteraar in een eetcultuur



door Paul van Els

Confucius, Mencius en andere denkers van de Periode van de Strijdende Staten hebben met hun ideeën over hoe de wereld in elkaar zit, hoe mensen zich zouden moeten gedragen, hoe de staat het beste kan worden ingericht, enzovoort, een belangrijke stempel gedrukt op de Chinese traditie. Toch zijn veel Chinese filosofische teksten nog niet in Nederlandse vertaling verschenen. Dat ligt niet aan een gebrek aan vraag (de belangstelling voor oosterse denkwijzen groeit al jaren gestaag), maar aan de moeite die het kost om tweeduizend jaar oude geschriften te vertalen uit het Klassiek Chinees. Een probleem dat zich daarbij voordoet (zoals aangegeven op pagina 5 van het hier besproken boek) is de esthetiek van het Chinese schrift. Een kernbegrip voor veel Chinese denkers was bijvoorbeeld *ren*. De schriftelijke weergave van dat begrip, 仁, bestaat uit de onderdelen 人 ‘mens’ en 二 ‘twee’ en geeft aan dat het de houding van mensen tot elkaar betreft. Vertalingen als ‘medemenselijkheid’ of ‘humaniteit’ kunnen de volle betekenis van dat ogenschijnlijk eenvoudige karakter slechts benaderen. Maar het Chinese schrift is niet de enige moeilijkheid. De vertaler staat voor

de taak om de tekst, die is ontstaan in een bepaalde cultuur (met bijbehorende gebruiken, gewoonten, gespreksonderwerpen, geliefkoosde helden, enzovoort), toegankelijk te maken voor lezers in een andere cultuur, en dat is geen geringe opgave wanneer die culturen zoveel van elkaar verschillen als het oude China en het huidige Nederland. Dat verschil blijkt bijvoorbeeld uit de afbeelding die de uitgever heeft gekozen voor de omslag van het hier besproken boek. Daar zien we Mencius vorstelijk gezeten in een fauteuil met een boek in zijn handen.

Mencius heeft echter nooit op een stoel gezeten (in zijn tijd zat men op matten) en ook nooit een gedrukt papieren boek gezien (papier en boekdrukkunst zijn eeuwen later uitgevonden). Als Chinese denkers al lasen of schreven, dan betrof het teksten op bamboelatjes of zijderollen, maar veel vaker droegen zij hun ideeën mondeling over, in gesprekken met heersers, met leerlingen en met elkaar. De omslag weerspiegelt dus niet het oude China, maar vooral het beeld van een filosoof in onze cultuur. Gelukkig verschijnen er steeds meer Nederlandse vertalingen die deze cultuurverschillen wel goed weten te overbruggen. Zo ook deze recente *Mencius*-vertaling. Met een heldere, volledige vertaling en een uitgebreide inleiding over het leven, het denken, de tijdgenoten en de invloed van Mencius, weet Karel van der Leeuw de wereld van deze belangrijke Chinese denker, die na Confucius wordt geëerd als de Tweede Heilige, toegankelijk te maken voor de Nederlandse lezer.

Mencius leefde in een tijd waarin het Chinese rijk verdeeld was en heersers aldoor met elkaar in oorlog waren. Vergezeld door zijn leerlingen bezocht hij verscheidene vorsten om hen te overtuigen van zijn leer. Die waren echter vooral geïnteresseerd in methoden om hun staat te versterken. Mencius noemt hun streven zinloos en spoort hen aan tot het versterken van hun moraliteit. Hij ging er namelijk van uit dat elk mens de kiemen van goed gedrag in zich heeft.

Wanneer die kiemen met zorg en aandacht tot bloei worden gebracht, en iedereen dus meeleeft met andere mensen, inzicht heeft in goed en kwaad en zich in het openbaar juist gedraagt, zou de wereld er volgens Mencius een stuk vrediger uitzien.

De gesprekken die Mencius voerde met heersers, leerlingen en filosofische tegenstanders zijn later opgetekend in *Mencius*. Deze invloedrijke tekst, die eeuwenlang deel uitmaakte van de staatsexamens, is redelijk toegankelijk wat betreft wereldbeeld en taalgebruik, en vaak erg vermakelijk. Hele generaties sinologen zijn er dan ook mee grootgebracht. Bijvoorbeeld met de passage waarin Mencius Koning Hui verwijt dat hij te veel uitgaat van eigenbelang. Als de koning alleen aan zichzelf denkt, denken zijn onderdanen ook alleen aan zichzelf, en dan is het einde zoek. Hij kan zich dus beter toeleggen op het goed zijn voor anderen, zodat anderen ook goed zijn voor hem. Of de passage waarin Koning Xuan vreest dat de mensen hem gierig vinden, omdat hij bij een bloedoffer een dure koe heeft vervangen door een goedkope schaap. Een edelman moet zich ver houden van de keuken, merkt Mencius terloops op, terwijl hij uitlegt dat de koning de dood van de koe niet kon verdragen omdat hij het dier vóór het offer nog in leven had gezien. Om een goed vorst te zijn, stelt Mencius, hoeft de koning zijn mededogen voor dieren alleen nog uit te breiden naar zijn volk. In een andere bekende passage, die ook nu nog vele Chinezen aanspreekt, beweert Mencius dat het juiste gedrag belangrijker is dan het leven zelf, zoals berenklauw ook lekkerder is dan vis. Dat veelgelezen passages in *Mencius* gaan over eten is opvallend, maar wellicht niet vreemd voor een tekst die is ontstaan in een cultuur waarin “Heb je al gegeten?” een veelgehoorde begroeting is. Dankzij deze indrukwekkende *Mencius*-vertaling hebben Nederlandse lezers nu beter toegang tot die oude Chinese filosofische cultuur. 友